

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДПРИЄМСТВ ПІД
ВПЛИВОМ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО РИЗИКОВОГО СЕРЕДОВИЩА**

В. М. Проценко, к. е. н., доцент, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», protsenko_dinz@ukr.net

В сучасній економічній науці відсутня систематизація видів економічної поведінки підприємств, що формується під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища в підвищених ризикових умовах. Автором в статті виокремлено основні види економічної поведінки підприємства, що реалізуються на різних етапах його життєвого циклу, а саме: виробнича, обмінна, розподільча та споживча. Вітчизняні підприємства знаходяться у відтворювальному циклі (поліфункціональні): одночасно приймають участь у формуванні економічних векторів розвитку, накопичують та обмінюються досвідом, споживають й інвестують.

Визначено, що успіх підприємств багато в чому залежить від їхньої власної поведінки, їх рівня адаптації та активності в сучасних вимогах економічної реальності. Основними факторами неспроможності вітчизняних підприємств до виходу з криз є низький рівень їх готовності до модернізації виробництва і підвищення рівня конкурентоспроможності. Для вирішення цих проблем необхідно формувати та впроваджувати відповідні стратегії й тактики економічної поведінки підприємств.

Встановлено необхідність реалізації механізмів формування економічної поведінки підприємств, що є підґрунтям до підвищення рівня його фінансових показників, орієнтації на креативність та інноваційність, вміння активно й гнучко реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища.

Формування економічної поведінки підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища, орієнтованих на підприємницьку мотивацію і забезпечення високого ступеня захищеності, стикається з «відносною» свободою економічної поведінки, тому що підприємства знаходяться в ситуації невизначеності і ризику, що виникає під впливом факторів різної етимології походження. Показано, що ефективне функціонування і розвиток вітчизняних підприємств в сучасних умовах передбачає визначення факторів внутрішнього і зовнішнього економічного поведінки і дотримання необхідних принципів діяльності.

Ключові слова: економічна поведінка підприємств, невизначеність, ризик, внутрішнє ризикове середовище, зовнішнє ризикове середовище.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день аналіз та формування економічної поведінки підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища набуває особливої актуальності, тому, що в складних та невизначених умовах господарювання неможливо адекватно впливати на економічні процеси і проводити ефективну економічну політику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок в формування економічної поведінки підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього ризиково-

го середовища внесли А. Сміт, К. Маркс, А. Маршал, Г. Саймон та інші засновники економічної думки, також цю тематику досліджують сучасні вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: Н. Ганзієнко [1], Г. Капленко [2], Н. Карачина [3], Т. Кондратьєва [4], Ю. Лозовик [5], В. Прохорова [6], В. Цапенко [8] та інші. Аналіз наукових робіт та сучасні умови господарювання свідчать про те, що необхідно проводити подальші дослідження в напрямку формування економічної поведінки підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є формування економічної поведінки підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невизначеність зовнішнього та внутрішнього ризикового середовища вітчизняних підприємств характеризується як слабо-структурована невизначеність. Якщо природну і критичну невизначеність можна спрогнозувати, знижувати її рівень (через отримання додаткової інформації; сигнали

про якість товару, репутації, авторитеті торгової марки та ін.), то невизначеність, пов'язану з трансформацією самої економічної системи і інституціональним простором передбачити, усунути, знизити її рівень неможливо.

В сучасній економічній науці відсутня систематизація видів економічної поведінки підприємств, що формується під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища в підвищених ризикових умовах (рис.1).

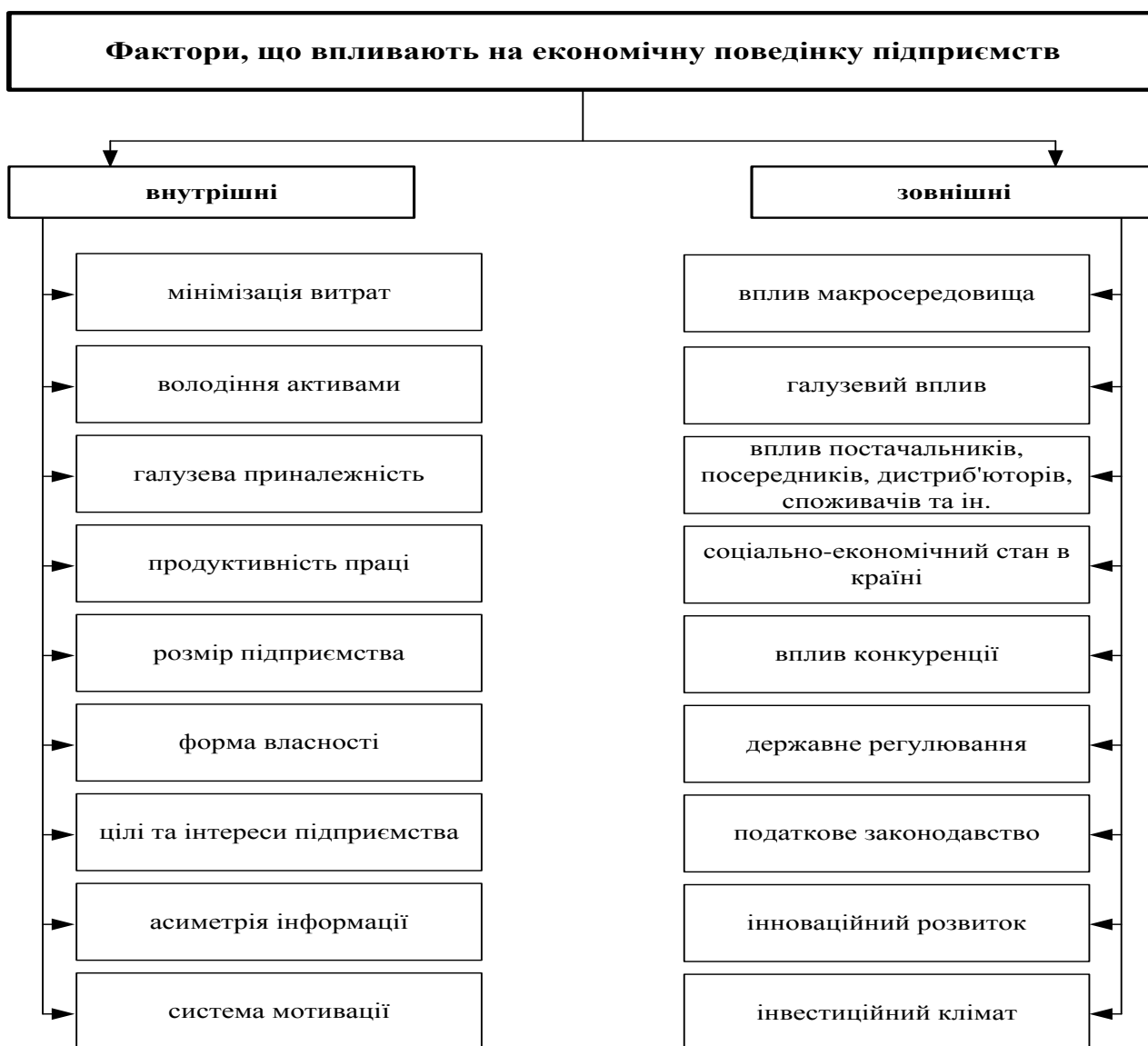

Рис. 1. Фактори, що впливають на економічну поведінку підприємств

В цілому політика держави повинна підтримувати формування умов для успішного розвитку вітчизняних підприємств шляхом продукування і впровадження ефективної політики: бюджетної, податкової, кредитної, інвестиційної, інноваційної та

інші, що формують економічну поведінку підприємства.

Основні види економічної поведінки підприємства, що реалізуються на різних етапах життєвого циклу, а саме: виробнича, обмінна, розподільча та споживча.

Вітчизняні підприємства знаходяться у відтворювальному циклі (поліфункціональні): водночас приймають участь у формуванні економічних векторів розвитку, накопичують та обмінюються досвідом, споживають тощо, але на кожному етапі розвитку існує різний рівень невизначеності.

Невизначеність характеризується відсутністю механізмів координації і контролю на усіх етапах розвитку, що пов'язано з істотним зростанням витрат і зниженням конкурентоспроможності вітчизняних підприємств; ускладненням формуванням довгострокових взаємозв'язків з контрагентами (відсутність необхідних інститутів, що регулюють і координують взаємодії). Саме ці фактори невизначеності є підґрунтям формування економічної поведінки, що направлена на «виживання» підприємств в короткострокових періодах. Це, в свою чергу, посилює суперечливість між цілями підприємства, діями керівників, трудового колективу і зовнішніх контрагентів. Керівництво не може узгодити цілі і інтереси як всередині, так і поза підприємством, яке не може адаптуватися до перманентних змін зовнішнього та внутрішнього ризикового середовища і досягти своєї главою мети – стійкого і безпечного господарювання в довгостроковій перспективі. В більшості випадків, економічна поведінка підприємств головним чином направлена на реалізацію особистих інтересів, і лише в невеликому ступені являє необхідну адаптивну реакцію на зміну мікро- і макроекономічних факторів середовища.

При визначенні економічної поведінки необхідно виходити з того, що поведінка – це динамічний процес, який діє і змінюється в невизначеному середовищі, що виконує певні функції та має результати і наслідки свого функціонування. В більшості випадків, економічна поведінка підприємства формується рішеннями його керівництва, підґрунтям якої є цілі та стратегії підприємства, що враховують отримання кінцевого ефективного результату діяльності, умови і обмеження функціонування, мотивацію і методи прийняття управлінських рішень тощо.

Виходячи з цього, економічна поведінка підприємства розглядається як система взаємопов'язаних дій, здійснюваних для пристосування до умов зовнішнього та внут-

рішнього ризикового середовища. Тому, ця економічна поведінка описується не тільки ефективними результатами функціонування, а й умовами, обмеженнями, засобами виживання, адаптації, впливу і взаємодії із зовнішнім та внутрішнім оточенням.

У загальному вигляді, економічна поведінка підприємства – це діяльність, спрямована на оптимізацію взаємовідносин, що реалізується на основі взаємодії підприємства з контрагентами і забезпечує досягнення основних цілей всіх учасників господарської діяльності в економічному, соціальному та інституціональному середовищі.

Економічна поведінка підприємства в умовах невизначеності виступає в двох формах: адаптації підприємства до середовища і впливу на середовище з метою її зміни. Така поведінка охоплює не тільки реакції підприємства на зміни після того, як вони відбулися, а й всі дії стратегічного характеру, які запобігають зміни зовнішнього та внутрішнього ризикового середовища, що покращує довгострокову ринкову позицію підприємства. У зв'язку з цим необхідно розрізняти короткострокову і довгострокову адаптацію, яка передбачає розвиток підприємства.

Економічна поведінка підприємства включає в себе сукупність засобів, методів, форм і правил організації взаємодії економічних агентів і контрагентів підприємства для реалізації функцій економічної поведінки і досягнення підприємством поставлених цілей. Це є підґрунтям до єдності і взаємодії механізму адаптації підприємства до середовища, механізму впливу на середовище і механізму інтеграції внутрішнього середовища підприємства.

У формуванні економічної поведінки підприємства приймають участь суб'єкти господарської діяльності підприємства (керівництво, персонал) та зовнішні контрагенти та партнери, з обов'язковим урахуванням цілей та інтересів підприємства, агентів і контрагентів. Форми організації господарської діяльності підприємства про формуванні економічної поведінки повинні бути гнучкими, узгодженими, само організованими. Формуванні економічної поведінки, методи повинні бути направлені на партнерство, як всередині підприємства, так і з його зовнішніми контрагентами, створення стій-

ких мереж виробничої, економічної та соціальної координації та інтеграції спільних дій; засоби - об'єднання ресурсів агентів і контрагентів, поєднання влади і довіри між ними; об'єкт - господарюючі суб'єкти, зовнішнє середовище і її параметри. Така економічна поведінка підприємства інтегрує внутрішніх агентів, з'єднує підприємство з його постачальниками і споживачами в єдину цілісну структуру, що забезпечує гнучкість, самоорганізацію, стійкість і цілеспрямованість підприємства.

Економічна поведінка підприємства реалізується в стратегії, процесах її розробки і здійснення, а сама стратегія стає формою адаптації та впливу підприємства на зовнішнє та внутрішнє ризикове середовище. Суть стратегії полягає в самоорганізації, що дозволяє адаптуватися підприємству до мінливих ризикових умов функціонування для підтримки і поліпшення довгострокової ринкової позиції і виживання в довгостроковій перспективі.

Успіх підприємств багато в чому залежить від їх поведінки, рівня адаптації та активності до сучасних вимог економічної реальності. Основними факторами неспроможності вітчизняних підприємств до виходу з криз є низький рівень їх готовності до модернізації виробництва і підвищенні рівня конкурентоспроможності. Для вирішення цих проблем необхідно формувати та впроваджувати стратегії і тактики економічної поведінки підприємств.

Механізм адаптації підприємства до середовища реалізується через такі інструменти: діяльність за межами підприємства, яка передбачає створення інформаційної системи, що дозволяє отримувати інформацію про зміни, що відбулися в основних контрагентів підприємства; знижувати невизначеність на входах і виходах і захищати, реалізовувати інтереси підприємства в середовищі. Діяльність за межами підприємства здійснюється відділами постачання, маркетингу, стратегічного планування, логістики; прогнозування тенденцій розвитку зовнішнього середовища і стратегічне планування діяльності підприємств, які на основі передбачення майбутніх подій готують підприємство до можливих змін ринкової ситуації і несприятливих впливів оточення.

Стратегічне планування формулює цілі і стратегію підприємства, яка забезпечує відповідність між підприємством і його середовищем; злиття, придбання нових підприємств, створення стратегічних альянсів, в тому числі з колишніми конкурентами.

Гнучка, адаптивна структура дозволяє підприємству ефективно реагувати на зміни, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому ризиковому середовищі, здійснювати внутрішні трансформації завдяки здатності швидко впроваджувати зміни та орієнтуватися на людський потенціал, як основний ресурс підприємства. Гнучкість організаційної структури орієнтує підприємства на освоєння нових продуктів, ринків і технологій, дозволяють забезпечити партнерство та співробітництво між усіма учасниками господарської діяльності, а також зі споживачами продукції і постачальниками ресурсів; партнерські відносини між керівництвом і його персоналом, які забезпечують взаємодію економічних агентів всередині підприємства, інтеграцію внутрішнього середовища і підтримання внутрішньої цілісності.

Успішне функціонування і розвиток вітчизняних підприємств в нових динамічних умовах господарювання передбачає формування економічної поведінки в невизначених умовах, яка забезпечить гнучку систему взаємозв'язків, дозволить стабілізувати і контролювати зовнішнє середовище і внутрішнє ризикове середовище, призведе до самоорганізації підприємств. Основою є партнерство постачальників, виробників, споживачів і деяких конкурентів, яке формує цілісність підприємства як стабільної виробничої, постачальницько-збутової, інвестиційної і інноваційної структури.

Висновок. За результатами дослідження встановлено необхідність реалізації механізмів формування економічної поведінки підприємств, що є підґрунтям до отримання підвищення рівня фінансових показників, орієнтується на креативність та інноваційність активно і гнучко реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища.

Формування економічної поведінки підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища, орієнтованих на підприємницьку мотивацію і за-

безпечення високого ступеня захищеності, стикається з «відносною» свободою економічної поведінки, тому що підприємства знаходяться в ситуації невизначеності і ризику, що виникає під впливом факторів різної етимологією походження. Ефективне функціонування і розвиток вітчизняних підприємств в сучасних умовах передбачає визначення факторів внутрішнього і зовнішнього економічного поведінки і дотримання необхідних принципів діяльності.

Література.

1. Ганзієнко Н. І. Економічна поведінка молокопереробних підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Н. І. Ганзієнко; Вінницький національний аграрний університет. – В., 2014. – 20 с.

2. Капленко Г. В. Формування економічної поведінки підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Г. В. Капленко; НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Л., 2005. – 20 с.

3. Карачина Н. П. Економічна поведінка машинобудівних підприємств: автореф. дис... докт. екон. наук: 08.00.04 / Н. П. Карачина; Національний університет "Львівська політехніка". – Л., 2012. – 48 с.

4. Кондратьєва Т. В. Адаптивність економічної поведінки фірми: інституційний підхід: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01 / Т. В. Кондратьєва; Донецький національний університет. – Д., 2010. – 18 с.

5. Лозовик Ю. М. Стратегічна поведінка підприємства на олігополістичному ринку (на прикладі українських підприємств виробників мінеральних добрив): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Ю. М. Лозовик; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – К., 2008. – 21 с.

6. Прохорова В. В. Формування конкурентної стратегії підприємств на засадах інноваційно-спрямованого інвестування: монографія. / В. В. Прохорова, В. М. Проценко, В. І. Чобіток. – Харків : УПА, 2015. – 291 с.

7. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов. пер. с англ. И. Минервина. – М. : Альпина Паблшер, 2011. – 454 с.

8. Цапенко В. Ю. Економічна поведінка підприємств як основа для прийняття управлінських рішень / В. Ю. Цапенко // Бізнес Інформ. – 2014. – №11. – С. 313–317.

9. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент. Учебник, 4-е изд. / Р. А. Фатхутдинов. – СПб : Питер, 2003. – 400 с.

References

1. Hanzienko, N.I. (2014). Ekonomichna povedinka molokopererobnykh pidpriemstv. *Candidate's thesis*. Vinnytsia: Vinnytskyu natsionalnyu ahrarynu universytet.

2. Kaplenko, H.V. (2005). Formuvannia ekonomishnoi povedinky pidpriemstv. *Candidate's thesis*. Lviv: NAN Ukrainy; Instytut rehionalnykh doslidzhen.

3. Karachyna, N.P. (2012). Ekonomishna povedinka mashynobudivnykh pidpriemstv. *Doctor's thesis*. Lviv: Natsionalnyu universytet «Lvivska Politehnika».

4. Kondratieva, T.V. (2010). Adaptivnist ekonomichnoi povedinky firmy: instyutysynnyu pidkhid. *Candidate's thesis*. Donetsk, Donetskyy natsionalnyu universytet.

5. Lozovyk, Yu.M. (2008). Stratehichna povedinka pidpriemstva na olihopolistychnomu rynku (na prykladi ukrainskykh pidpriemstv vyrobnykiv mineralnykh dobryv). *Candidate's thesis*. Kyiv, Kyivskyu natsionalnyu ekonomichnyu universytet imeni Vadyma Hetmana.

6. Prokhorova, V.V., Protsenko, V.M., & Chobitok, V.I. (2015). Formuvannia konkurentnoi stratehii pidpriemstv na zasadakh innovatsiyno-spriamovanoho investuvannia. Kharkiv: UPA.

7. Porter, M. (2011). Konkurentnaya strategiya: metodika analiza otrasley i konkurentov. I. Minervin, (Trans). Moskva: Alpina Pablissher.

8. Tsapenko, V.Yu. (2014). Ekonomichna povedinka pidpriemstv yak osnova dlia pryyniattia upravlynskykh rishen. *Biznes-Inform*, (11), 313-317.

9. Fatkhutdinov, R.A. (2003). Innovatsionnyu menedzhment. Sankt-Peterburg: Piter.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ ПОД ВЛИЯНИЕМ ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ РИСКОВОЙ СРЕДЫ

В. М. Проценко, к. э. н., доцент, Открытый международный университет развития человека «Украина»

В современной экономической науке отсутствует систематизация видов экономического поведения предприятий, которая формируется под влиянием внутренней и внешней среды в повышенных рисковых условиях. Автором в статье выделены основные виды экономического поведения предприятия, реализуемые на различных этапах его жизненного цикла, а именно: производственное, обменное, распределительное и потребительское. Отечественные предприятия находятся в воспроизводственном цикле (полифункциональные): одновременно принимают участие в формировании экономических векторов развития, накапливают и обмениваются опытом, потребляют и инвестируют.

Определено, что успех предприятий во многом зависит от их собственного поведения, их уровня активности и адаптации к современным требованиям экономической реальности. Основными факторами несостоятельности отечественных предприятий к выходу из кризисов является низкий уровень их готовности к модернизации производства и повышению уровня конкурентоспособности. Для решения этих проблем необходимо формировать и внедрять стратегии и тактики экономического поведения предприятий. Установлена необходимость реализации механизмов формирования экономического поведения предприятий, что является основой к повышению уровня финансовых показателей, ориентации на креативность и инновационность, способность активно и гибко реагировать на изменения внутренней и внешней рискованной среды.

Формирование экономического поведения предприятий под влиянием внутренней и внешней рискованной среды, ориентированных на предпринимательскую мотивацию и обеспечения высокой степени защищенности, сталкивается с «относительной» свободой экономического поведения, так как предприятия находятся в ситуации неопределенности и риска, возникающего под воздействием факторов различной этимологии происхождения. Показано, что эффективное функционирование и развитие отечественных предприятий в современных условиях предполагает определение факторов внутреннего и внешнего экономического поведения и соблюдения необходимых принципов деятельности.

Ключевые слова: экономическое поведение предприятий, неопределенность, риск, внутренняя рискованная среда, внешняя рискованная среда.

FORMATION OF ECONOMIC BEHAVIOR OF AN ENTERPRISE UNDER THE INFLUENCE OF INTERNAL AND EXTERNAL RISK ENVIRONMENT

V. M. Protsenko, Ph. D (Econ.), Associate Professor, Discovery International University of Human Development «Ukraine»

In modern economic science, there is no systematization of the types of economic behavior of enterprises, which is formed under the influence of internal and external environment in high-risk conditions. The author identifies the main types of economic behavior of an enterprise, which are realized at different stages of its life cycle, namely: production, exchange, distribution, and consumer behavior. Domestic enterprises are in the reproduction cycle (being multifunctional): at the same time they participate in the formation of economic development vectors, accumulate and exchange experience, consume and invest.

It is determined that the success of enterprises depends largely on their own behavior, their level of activity and adaptation to modern requirements of economic reality. The main factors of incapability of domestic enterprises to overcome the crisis are the low level of their readiness to modernize production and increase the level of competitiveness. To solve these problems, it is necessary to formulate and implement strategies and tactics of economic behavior of enterprises.

The necessity of realization of mechanisms of formation of economic behavior of enterprises is established, which is the basis for raising the level of financial indicators, is orientation on creativity and innovation, ability to react actively and flexibly to changes of internal and external risk environment.

The formation of economic behavior of enterprises under the influence of internal and external risk environment, focused on entrepreneurial motivation and provision a high degree of security, encounters “relative” freedom of economic behavior, as enterprises are in a situation of uncertainty and risk arising from factors of different etymology of origin. It is shown that effective functioning and development of domestic enterprises in modern conditions implies determination of factors of internal and external economic behavior and observance of necessary principles of activity.

Keywords: economic behavior of enterprises, uncertainty, risk, internal risk environment, external risk environment.

Надійшла до редакції 26.06.19 р.